

УДК 911.5 (477.63)+911.9 (477.63)

Л. І. Зеленська, О. Є. Афанасьєв, В. В. Манюк, Т. П. Сологуб

Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара

РОЗРОБКА СХЕМИ ЗОНУВАННЯ ЧАСТИНИ ТЕРИТОРІЇ ПРОЕКТОВАНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ОРІЛЬСЬКИЙ» З МЕТОЮ ОПТИМІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Запропонована схема планування земель, зарезервованих для створення національного природного парку «Орільський» у межах Шульгівської сільської ради Петриківського району Дніпропетровської області, в основу якої покладена функціональна концепція планування території. Виділені зони заповідного режиму, рекреаційна та господарська із підзонами. Обґрунтовані флористично-фауністична заповідна цінність території, типи раціоналізації природокористування. Результати упроваджені в місцевих установах влади для схеми планування території.

Вступ. Відповідно до «Національної програми охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів України» визначені пріоритети, одним з яких є покращення екологічного стану басейну Дніпра. Район, що охоплений дослідженням, являє собою частину запроєктованого до створення НПП «Орільський» та зарезервованих для цього земель у межах Шульгівської сільської ради (ШСР) Петриківського району Дніпропетровської області, знаходиться в басейні крупного лівого притока Дніпра – Орелі, й безпосередньо простягається вздовж берега Дніпродзержинського водосховища. Являє собою місцевість із традиційною для Середнього Придніпров'я системою господарювання, що формувалася у процесі опанування степу України. Регіон Приорілля, за думкою абсолютної більшості фахівців [10–12], відноситься до найперспективніших для розширення мережі природоохоронних об'єктів загальнонаціонального значення, що особливо важливо в аспекті необхідності досягнення Україною взагалі й Дніпропетровщиною зокрема, європейських стандартів забезпеченості об'єктами природно-заповідного фонду (ПЗФ), виконання низки загальноєвропейських екологічних нормативних актів, ратифікованих нашою країною. Тож необхідність втілення на практиці проекту створення НПП «Орільський» актуальне, як ніколи, що й зумовлює важливість здійснення наукового обґрунтування функціонального планування частини території майбутнього природоохоронного об'єкту.

Вихідні передумови. Наукові дослідження, які б стосувалися ландшафтно-біогеографічних умов території Приорілля, незважаючи на її розташування в найбільш освоєному та щільно заселеному регіоні країни, порівняно небагато, до того ж, абсолютна більшість з них датується 1930–1960 роками. Серед таких слід відзначити описи традицій господарювання місцевого населення В. Ф. Зуєвим, 1788; історико-географічний опис єпископа Феодосія (О. М. Макаревського), 1880 [8]; біогеографічні дослідження І. Я. Акінфієва, 1887; археологічні пошуки Д. І. Яворницького, 1890–1920; І. Ф. Ковальової, Д. І. Телегіна, 1960; гідро-біогеографічні

дослідження О. Л. Бельгарда, Т. Ф. Кириченка, 1938; О. А. Єліашевича, 1937; фауністичні дослідження В. Л. Булахова, П. Т. Чегорки, 1998–2000 [12] тощо. Досить багато публікацій про флору й фауну, ландшафти Приорілля міститься в часописі-альманасі «Свята справа ХХІ», що видається еколого-натуралістичним центром «Орлан». Крім того, вихідними даними для дослідження слугували аналогічні роботи із зонування територій для створення НПП в інших регіонах України.

Метою роботи є здійснення зонування частини території проектного НПП «Орільський» за видами використання земель. Для дослідження поставленої мети вирішувались такі задачі: 1) розробити принципову схему зонування частини території НПП «Орільський»; 2) здійснити оцінку ландшафтно-функціональної структури території Шульгівської сільради; 3) рекомендувати типи та режим використання земель; 4) розробити картографічну модель функціонального зонування НПП «Орільський» у межах досліджуваної території.

Методи досліджень. Методологічною базою роботи є теоретичні концепції та парадигми географічних наукових досліджень, зокрема рекреаційної, конструктивної географії, біогеографії, ландшафтознавства, раціонального використання природних ресурсів. Використані методи загальнонаукові (порівняльний, систематизації, системного підходу) та спеціальні (експедиційні дослідження ландшафтного та біологічного різноманіття, методи естетичної оцінки території, картографування тощо.)

Викладення основного матеріалу. Район, що охоплений дослідженням, територіально збігається з межами Шульгівської сільської ради (ШСР), розміщеної на заході Петриківського району Дніпропетровської області. Загальна площа сільради становить 17470 га (174,7 кв. км). Центром сільради є село Шульгівка. Загальна чисельність населення села станом на 01.01.2008 р. становить 1509 осіб. Відстань до обласного центру – Дніпропетровська – складає 85 км, до м. Дніпродзержинська – 25 км. Крім Шульгівки, до складу сільради входять ще три села – Сорочине (318 мешканців), Плавещина (19 осіб) та Судівка (17 осіб). Загальна кількість домогосподарств сільради – 664. Абсолютна висота території сільради над рівнем моря складає у середньому 62 м. Поверхня являє собою лівобережну частину долини річки Дніпро, представлену південною частиною Придніпровської низовини [13]. Територією сільради протікає річка Оріль (нове й старе річища), проходить траса каналу «Дніпро–Донбас» (10,5 км у межах сільської ради). Узбережною смугою Дніпродзержинського водосховища проходить територіальна автомобільна дорога місцевого значення Т 04 12 сполученням «Дніпродзержинськ – Перещепине – Юр'ївка» (26 км у межах сільської ради).

До будівництва Дніпродзержинського водосховища, яке закінчилося 1964 року, р. Оріль впадала у Дніпро, на північний захід від с. Шульгівки, тепер її старе гирло відсічене дамбою, збудованою для захисту густонаселеної долини Орїлі від затоплення водами водосховища. Річка направлена новим штучним річищем (каналом) довжиною 57 км. Відсічена частина русла перетворилася на самостійну річку Старий Оріль довжиною 17 км зі зворотною течією. Нове русло Орїлі прокладене по першій надзаплавній терасі р. Дніпро і своєї заплави та долини не має [13].

Для території ШСР притаманні ознаки степового ландшафту, для якого характерним є незаболоченість, наявність ґрунтів чорноземного типу, трав'яного покриву, найчастіше із дернових злаків, котрі не утворюють зімкненого травостою. Рослинний покрив Приорілля характеризується високою репрезентативністю і рівнем біорізноманітності флори і ценозів, відповідністю ґрунтовим, зональним і еко-

логічним умовам регіону, дуже широким екологічним спектром. Загальна чисельність судинних рослин – близько 1000 видів, (біля 20 % флори України), з них орієнтовно не менше 20 – занесені до Червоної книги України [12]. Приорілля дає притулок третині видів, занесених до Червоного списку Дніпропетровської області. У цілому флора та рослинність басейну р. Оріль характеризуються як репрезентативні й типові для північної частини Лівобережного Степу. Зональна вододільна рослинність у Приоріллі (як і взагалі у Степовому Придніпров'ї) практично не збереглася, і нині повністю замінена агроландшафтами. Проте, непересічна цінність р. Орелі полягає в збереженні в її долині характерного заплавно-терасового фітоценокомплексу. У цілому, рослинний покрив території мозаїчний, з чергуванням природних і антропогенних ділянок. Втім їх співвідношення можна вважати на сьогодні задовільним, а із встановленням у межах всього басейну річки заповідного режиму слід розраховувати на поступове відновлення природних фітоценозів і збагачення рослинного покриву. Відсотковий розподіл видового різноманіття рослин за пропонуваними функціональними зонами наведений на рис. 1-б.

Перші системні дослідження, на підставі яких здійснений загальний аналіз флори судинних рослин та рослинного покриву території, на якій створюється НПП «Орільський», були проведені в 1996–1999 рр., а результати їх викладені в матеріалах наукового обґрунтування створення НПП, представленого на розгляд Дніпропетровській облдержадміністрації та Держуправлінню екоресурсів Дніпропетровської області в 2000 р., на підставі чого й ведуться подальші роботи щодо створення даного національного природного парку [12].

На фоні значного збіднення тваринного світу в регіоні територія Приорілля вирізняється за кількістю видів тварин, що мешкають тут. Загальна кількість видів природної фауни, відмічених у регіоні дослідження, становить більше 1000. Зокрема, тут наявні рідкісний вид хижих птахів – орлан-білохвіст, ценопопуляція річкового бобра, річкова видиниха (видра), незначна кількість вовків; зустрічаються борсук та горностаї, вірогідно може зустрічатись й великий тушканчик (земляний заєць), однак його присутність на цій території потребує подальшої перевірки. Фауністичний комплекс у межах території ШСР слід розглядати як складову єдиного і цілісного Орільсько-Дніпровського еколого-географічного комплексу, сформованого в умовах своєрідних мозаїчних природних ландшафтів пониззя старого русла Орелі та I–III-ї лівобережних терас р. Дніпра. Ландшафтна структура та особливості географічного положення, а також історія розвитку господарської діяльності на цій території зумовлюють й сучасний характер фауни. До її основних рис слід віднести наступні: 1) фауна пониззя старого русла Орелі являє собою найкраще збережений комплекс видів, наблизений до первинного природного стану, притаманного даній місцевості в історичному минулому; 2) землі та акваторії ШСР і у сучасних умовах продовжують бути ключовим осередком для збереження багатьох цінних, у тому числі й занесених до Червоних книг різного рангу тварин. Показники загального видового різноманіття території ШСР для хребетних тварин наведені в таблиці 1.

Як видно з табл. 1, сукупно по хребетних тваринах рівень видового різноманіття для Шульгівської сільради, в цілому, співставний із показником для вже діючого об'єкта високого рангу із подібними умовами існування та з достатньо подібним набором екоотопів (Дніпровсько-Орільський заповідник).

Місцевість Приорілля з давніх часів освоєна та заселена українським селянством. У «Матеріалах для історико-статистичного опису Катеринославської єпархії» [8] (1880 р.), написано: «Слобода Шульговка – древнейшее запорожское зай-

мище, старожитная казацкая маетность». За розповідями людей похилого віку, село було засновано у пер. пол. XVIII ст. колишнім січовим сотником Остапом Кизем. Назва поселення відбулася від верби-шелюги, прями, з червонуватою корою лози якої покривали схили піщаних гряд поблизу хатин [6]. Майже половина хатин у Шульгівці та її околицях і сьогодні вкрита очеретом. У XX ст. починається поступовий занепад села. Дві світові війни, революція, громадянська війна, колективізація, економічні негаразди 90-х рр. негативно вплинули на селян, викликали потужний потік переселенців до найближчих міст – Дніпропетровська, Дніпродзержинська, Верхньодніпровська. Суттєво змінений ландшафт ШСР унаслідок будівництва Дніпродзержинської гідроелектростанції та водосховища, каналу «Дніпро–Донбас» на поч. 60-х рр. Було створене штучне русло р. Орелі (т. зв. «нове русло») нижче ГЕС, а старе русло було заблоковане, оскільки рівень води у водосховищі є вищим за рівень води в річці; створено цілу систему дренажних каналів, що сприяло висиханню багатьох озер (Пиріювате, Дідове, Пилипасове, Свячене, Рокитяне, Носове, Шкотові Кругляки, Хайове та ін.); затоплене й виселене кілька сіл й хуторів.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика видового складу фауни ссавців для території Шульгівської сільради (частина проектного НПП «Орільський») та діючого об'єкта ПЗФ високого рангу – Дніпровсько-Орільського природного заповідника

№ з/п	Таксономічна група	Для Шульгівської сільської ради		Для Дніпровсько-Орільського заповідника		Для регіону (Дніпропетровської області)
		Кількість видів	% від кількості видів для Дніпропетровської області	Кількість видів (станом на 1.01.99)	Стан популяції	
1	Земноводні	9	90	9	90	10
2	Плазуни	7	64	6	54	11
3	Риби	33	64	45	90	50
4	Птахи	178	71	162	64	252
5	Звірі (ссавці)	34	55	30	48	62
Усього хребетних		261	68	252	66	385

Лише 748 осіб ШСР складає працездатне населення, переважна частка населення – пенсійного віку (більше 50 %). У цілому, для території сільради притаманний від'ємний природний приріст (так, у 2006 р. народилося 7 осіб, померло 21), а також зменшення чисельності населення внаслідок від'ємного міграційного потоку. Переважна більшість населення в етнічному складі представлена українцями, також наявні росіяни, білоруси, вірмени. Село Шульгівка серед усіх сіл сільради відрізняється найбільшою чисельністю населення, площею, кількістю вулиць, соціальною інфраструктурою. Чисельність населення станом на 01.01.2008 р. складає 1155 осіб. Природний приріст населення від'ємний. За загальною планувальною структурою, конфігурацією вулиць й садибної забудови село є моноцентричним із вільною забудовою, що не утворює квартальної планіровки. Загальна площа земель домогосподарств села становить 643,5 га. Нараховується 755 будинків загальною площею житлового фонду 8750 кв.м. Щільність забудови території села вкрай низька. Тобто, тут наявний значний площинний ресурс для облаштування різних установ рекреаційно-туристичного спрямування, якщо розвивати на території НПП «Орільський» сільський туризм. Соціальна інфраструктура села включає

середню загальноосвітню школу (130 учнів, 38 працюючих), медамбулаторію з фізотерапевтичним та зубного лікаря кабінетами (9 працюючих), аптеку (1 працюючий), відділення зв'язку (7 працюючих), 6 приватних магазинів, бібліотеку.

Загальна територія земель сільради складає 17634 га, із них лісу – 4446 га, пасовищ – 2500 га, 2050 га орної землі розпайоване, з них 1500 обробляється; 3500 га – орільські плавні, 282 га – садові товариства. На узбережжі Дніпродзержинського водосховища діє рибальське господарство «Схід», яке має стабільні улови товстолобика, ляща, коропа, щуки, сомів.

Транспортна мережа території ШСР складається з автодоріг із твердим покриттям, доріг без покриття, ґрунтових, польових та лісових. Інші шляхи сполучень відсутні. Загальна протяжність автомобільних шляхів із твердим покриттям складає 44,4 км, щільність автошляхів 254,1 км/тис. кв. км, що декілька нижче від загального середнього показника по території Дніпропетровської області (287,4 км/тис. кв. км).

Згідно із Законом України «Про природно-заповідний фонд України» [4] в межах територій НПП повинно здійснюватись функціональне зонування з метою забезпечення виконання покладених на них функцій: збереження у природному стані цінних та типових природних екосистем та ландшафтів з усім природним біорізноманіттям, забезпечення задоволення рекреаційних потреб населення (але в таких обсягах і такими засобами, які не можуть завдати шкоди природним екосистемам), та здійснення еколого-просвітницьких заходів.

Територія Орільського НПП відповідно із концепцією розвитку системи заповідних територій Степового Придніпров'я [9; 10] охоплюватиме природні комплекси долини Орелі на всьому протязі від верхньої течії до гирла. У цьому контексті територія ШСР, як показують проведені дослідження, має один з найкращих потенціалів щодо створення вузлової заповідної ділянки у складі всього НПП. Щодо просторової цілісності в межах усієї сільської ради, то вона розривається лише територіями населених пунктів, які однак є інтегрованими у природне оточення, і не розривають у жодному місці природний комплекс суцільно. Орні землі також мають острівне розташування, тобто вони вкрапляються до суцільних масивів природних та напівприродних екосистем. Таким чином, штучні та інтенсивно трансформовані екосистеми у складі ШСР мають підпорядковане значення, а домінуючими є природні та субприродні ландшафти, що й дає підстави для формування крупної багатофункціональної заповідної території в межах усієї сільської ради.

Під час розроблення пропозицій щодо оптимізації функціонального зонування основним критерієм було обрано проведення меж по границях природних ландшафтів, що забезпечить комплексну охорону, поліпшення, відтворення й збереження ландшафтних комплексів. Схема поділу території проєктованого НПП в межах ШСР за функціональними зонами ґрунтується на техніко-економічному обґрунтуванні організації заповідних територій [5]. Існує необхідність виділення: 1) рослинності заповідних зон; 2) рекреаційних зон, а саме зон безперервного призначення для відпочинку; 3) місць зосередження фауни; 4) археологічних пам'яток; 5) геологічних утворень, які мають науково-пізнавальне значення. Функціональне зонування території відбувається за рахунок просторової структури ландшафту, прогнозного навантаження на створюваний рекреаційний ландшафт. З метою збереження, відтворення, охорони та використання природних комплексів і об'єктів, територія НПП «Орільський» у межах ШСР поділена нами на три функціональні зони (рис. 1): заповідна (підзони суворої та регульованої заповідності); рекреаційна (підзони

стаціонарної та регульованої рекреації); господарська (підзони господарської діяльності, житлової забудови, магістрального водного каналу).

Для кожної зони на території НПП, з врахуванням особливостей її території, у відповідності до вимог Закону України «Про природно-заповідний фонд України», встановлюються диференційований режим щодо охорони, відтворення та використання його природних ресурсів.

Заповідна зона НПП призначена для охорони та відновлення найбільш цінних природних комплексів. До неї входять наявні території та об'єкти природно-заповідного фонду (пам'ятки природи, заказники тощо), місця зростання (оселення) червонокнижних та регіонально-рідкісних видів рослин і тварин, поширення унікальних лісових, степових, скельно-осипних та водно-болотних фітоценозів тощо.

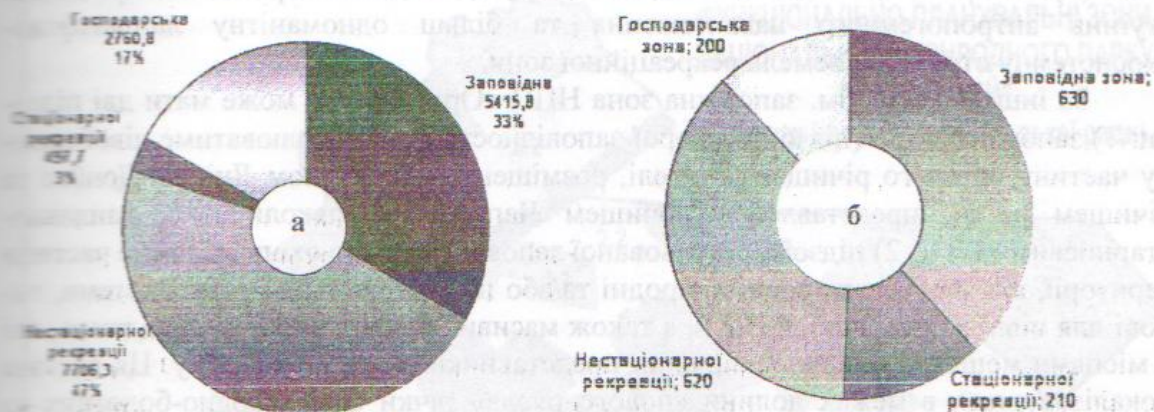

Рис. 1. Співвідношення функціональних зон проєктованого НПП «Орільський» (для частини в межах Шульгівської сільської ради) а) за площею (в га та %);

б) рівнем загального видового різноманіття для дикорослих видів флори судинних рослин (видів)

Заповідна зона парку виділялася за наступними критеріями:

- Станом збереженості та рівнем різноманітності ландшафтів;
- Рівнем природного біологічного різноманіття в цілому, але, у першу чергу, індикаторними групами виступали на таксономічному рівні – групи вищих судинних рослин, плазуни, ентомофауна, птахи та звірі. Враховувалися наявність та стан популяцій різних видів, але пріоритет в оцінці надавався раритетним елементам флори та фауни;
- Рівнем фіторізноманіття на синтаксономічному рівні; наявністю фітоценозів, наближених до первинних, природних типів та асоціацій, та перспективами щодо їхнього існування та відтворення;
- Характером біотопів та екоотопів, рівнем їхньої збереженості та потенціалом для відтворення тих чи інших груп рослин і тварин, у першу чергу – також для популяцій рідкісних та зникаючих видів;
- Презентативністю охоплених заповідною зоною ландшафтів та біотопів, представлених на території ШСР у цілому;
- Територіальною цілісністю і допустимими розмірами заповідної зони (останні визначалися за принципом – максимально можливі, з точки зору не загострення конфлікту інтересів між місцевою громадою та заповідною територією, але в той же час – мінімально необхідні для забезпечення умов для збереження та підтримки місцевих популяцій флори та фауни, і цілісності екосистем в цілому);
- Врахування особливостей територіальної структури місцевості та історично сформованих особливостей природокористування;

– Функціональною й територіальною інтеграцією зон, виділених на території ШСР, у складі всього НПП «Орільський».

Орієнтовна площа заповідної зони – бл. 5416 га. Сукупно флора вищих су-динних рослин включає щонайменше 680 видів (вірогідно може бути й більше – до 800), що, в цілому, відповідає рівню фіторізноманітності для національних парків України. З цих видів 630 – зростає в межах заповідної зони, і 640 – в межах підзони нестационарної рекреації рекреаційної зони (рис. 1-б). Характерно, що всі 49 видів, занесених до Червоної книги України та Червоного списку Дніпропетровщини, присутні в запропонованих межах заповідної зони, а вже в рекреаційній зоні, яка займає площу, на 27 кв. км більшу ніж заповідна, і має приблизно той же показник загальної кількості видів, відсоток раритетних видів у флорі вже помітно зменшується (5,8 % проти 7,8 % для заповідної зони), що свідчить перш за все про вищий ступінь антропогенного навантаження та більш одноманітну ландшафтно-екосистемну структуру земель рекреаційної зони.

За іншим підходом, заповідна зона НПП «Орільський» може мати дві підзони: 1) заповідне ядро (підзона суворої заповідності), яке охоплюватиме лівобережну частину «старого річища» р. Орелі, розміщену між каналом Дніпро–Донбас та річищем річки, представлену урочищем Чапове та навколишніми заплавно-старицевими ПТК; 2) підзона регульованої заповідності, що охоплюватиме частини території, які зберігають певні природні та/або штучно відновлені екосистеми, типові для північностепової підзони, а також масиви штучних лісових насаджень, які є місцями мешкання червонокнижних представників тваринного світу. Ця підзона локалізується в межах долини «нового русла» річки Орелі, водно-болотних та озерних комплексів на схід від східних меж с. Сорочине, південніше та східніше с. Судівка, в ареалі між західними та південно-західними околицями с. Шульгівка та автотраси «Дніпродзержинськ – Перецепине – Юр'ївка». Ця підзона може виконувати роль своєрідної буферної зони між ядром суворої заповідності та зоною рекреаційного й господарського користування.

Рекреаційна зона в національних парках покликана виконувати три основних функції: збереження природних екосистем та природного біорізноманіття, забезпечення відповідного режиму заповідності для заповідної зони, і задоволення рекреаційних потреб населення. Таким чином, не допустимо асоціювати поняття «рекреаційна зона національного парку» із будь-якою рекреаційною територією взагалі, оскільки в умовах національного парку будь-яка рекреаційна діяльність повинна регламентуватись і обмежуватись у відповідності з потребами щодо збереження природних екосистем, популяцій та ландшафтів. Рекреаційна зона ділиться на дві підзони – стаціонарної та нестационарної рекреації. Рекреаційна зона НПП «Орільський» (стаціонарна й регульована підзони) призначена для короткострокового відпочинку та оздоровлення населення. У підзоні стаціонарної рекреації створюються туристські, екскурсійні та прогулянкові маршрути (лінійні, кільцеві, радіальні), облаштовуються місця для ночівлі (хижі, бівуачні зупинки), відпочинку та огляду місцевості. Підзона стаціонарної рекреації НПП призначена для розміщення готелів, мотелів, кемпінгів та інших об'єктів обслуговування його відвідувачів. У підзоні стаціонарної рекреації, враховуючи зарубіжний досвід, можуть створюватися рекреаційно-акваторіальні, туристські та інші комплекси. На її території забороняється будівництво нових споруд та реконструкція існуючих без відповідних проектів, погоджених держуправлінням охорони навколишнього природного середовища в Дніпропетровській області. До підзони стаціонарної рекреації включені всі наявні на сьогодні туристичні бази та будинки відпочинку. Так, понад р. Оріль розміщені

рекреаційні підприємства «Оріль», «Металург», «Укрдніпрометз», «Коксохім-тепломонтаж», «Індустріальний технікум», вздовж узбережжя Дніпродзержинської водосховища – «Військова частина», «Придніпровець», «Чайка». Але головними обмеженнями є наступне: реконструкція або нове будівництво може бути дозволене виключно в рекреаційних цілях, із забезпеченням вільного доступу не тільки відпочиваючих, але й будь-яких громадян до річкових берегів, пляжів та інших місць загального користування, передбачених відповідним законодавством. Будівництво може здійснюватись лише за таких умов, що не призведе до змін у ландшафтах рекреаційної (і тим більше заповідної) зони, і не завдасть екологічної шкоди природному комплексу проєктованого парку.

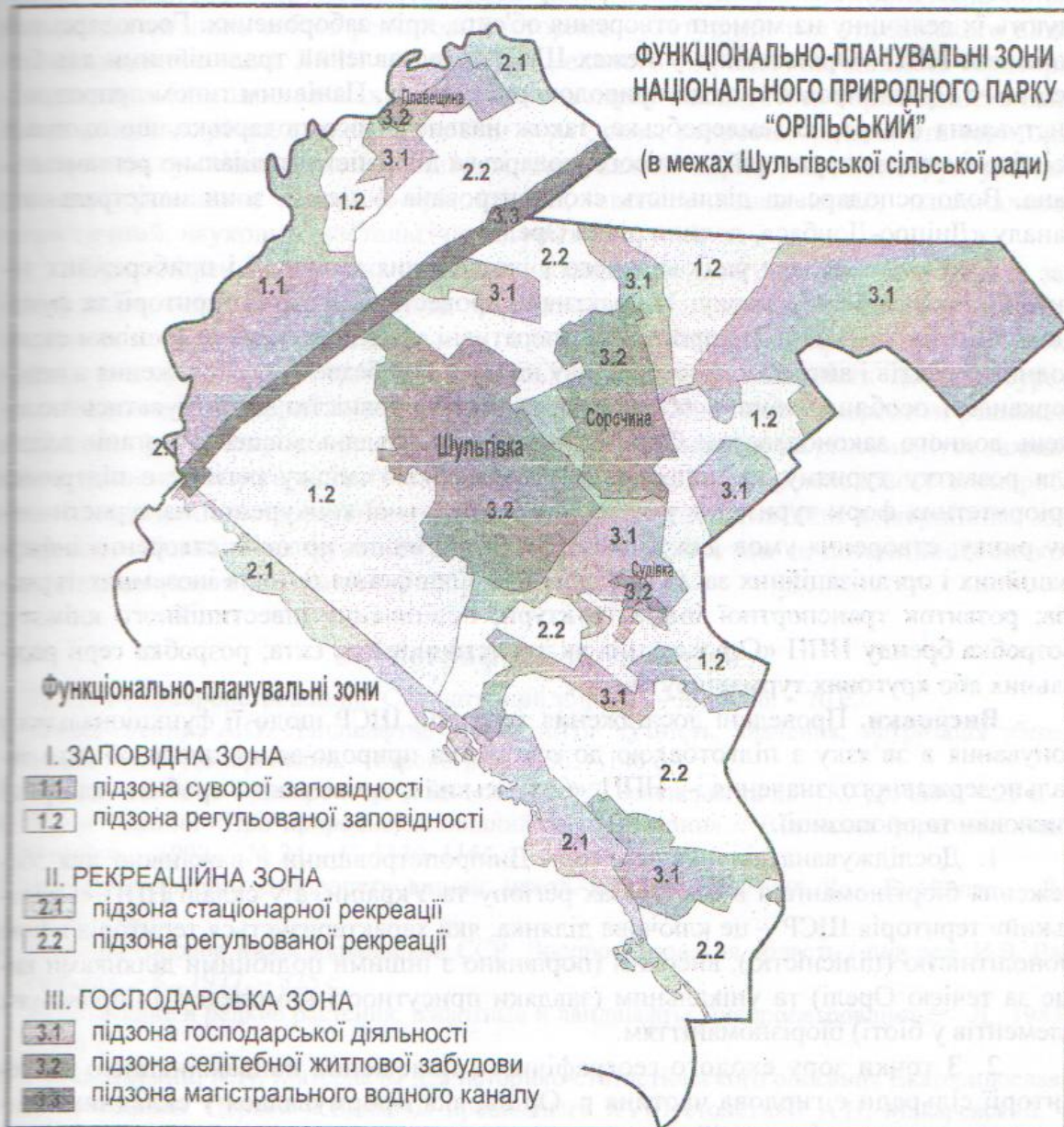

Рис. 2. Проєкт схеми функціонального зонування території НПП «Орільський» у межах Шульгівської сільської ради Петриківського району Дніпропетровської області

Господарська зона НПП «Орільський» призначена для здійснення традиційної господарської діяльності з додержанням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища. До складу зони входять земельні ділянки, які

надані громадянам у користування та приватну власність для ведення особистого селянського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, обслуговування господарських споруд та житлових будинків, розпайовані угіддя тощо. Фізичні та юридичні особи, в користуванні яких перебувають земельні ділянки, мають право їх приватизувати у порядку, встановленому законодавством України. Ця зона ділиться на дві принципово різні частини – орні землі, залучені до інтенсивного аграрного використання, та території населених пунктів (Шульгівка, Судівка та Сорочино; Плавещину можливо віднести до складу рекреаційної зони). До переліку видів господарської діяльності, що дозволяються на території НПП «Орільський», відносяться всі види сільськогосподарського, промислового, рекреаційного та іншого використання території і акваторії в масштабах, що не перевищують їх величину на момент створення об'єкта, крім заборонених. Господарський комплекс НПП «Орільський» у межах ШСР представлений традиційними для Середнього Придніпров'я типами природокористування. Панівним типом природокористування є аграрне землеробське, також наявне лісогосподарське, що охоплює всі лісові масиви територій, де лісогосподарська діяльність спеціально регламентована. Водогосподарська діяльність сконцентрована в межах зони магістрального каналу «Дніпро-Донбас», долини річки Орелі.

Рекомендуємо для раціонального використання акваторії і прибережних територій проєктованого парку: 1) практично провести зонування території за функціональними ознаками; 2) впровадити оперативні методи контролю й оцінки стану водних об'єктів і антропогенного впливу на них; 3) забезпечити збереження в недоторканості особливо цінних об'єктів природи; 4) повністю дотримуватись положень водного законодавства. Одними з головних завдань місцевих органів влади для розвитку туризму та підвищення туристичного іміджу регіону є підтримка пріоритетних форм туризму в умовах міжрегіональної конкуренції на туристичному ринку; створення умов для збільшення туристичних потоків; створення інформаційних і організаційних засад для значного поширення потоків іноземних туристів; розвиток транспортної інфраструктури; поліпшення інвестиційного клімату; розробка бренду НПП «Орільський» як туристичного об'єкта; розробка серії радіальних або кругових турмаршрутів.

Висновки. Проведені дослідження території ШСР щодо її функціонального зонування в зв'язку з підготовкою до створення природо-заповідного об'єкта загальнодержавного значення – НПП «Орільський», дозволяють зробити наступні висновки та пропозиції.

1. Досліджувана ділянка території Дніпропетровщини є важливою для збереження біорізноманіття в масштабах регіону та України, а у складі НПП «Орільський» територія ШСР – це ключова ділянка, яка характеризується територіальною монолітністю (цілісністю), високим (порівняно з іншими подібними ділянками вище за течією Орелі) та унікальним (завдяки присутності комплексу дніпровських елементів у біоті) біорізноманіттям.

2. З точки зору еколого-географічного положення найважливішою на території сільради є гирлова частина р. Оріль, яка сформувалася у складних і динамічних умовах під подвійним впливом долинно-руслених процесів р. Дніпра та Орелі.

3. У сучасних умовах природокористування на території, існуючі природні риси є ще більш своєрідними, оскільки з'явилися додаткові об'єкти – канал Дніпро-Донбас, нове русло Орелі, а також мережа з дамб та дренажних каналів.

4. Село Шульгівка вигідно відрізняється навіть від сусідніх населених пунктів своєю історично сформованою, планувальною структурою, присутністю достатньої кількості давніх садиб і осель, збудованих у народному українському архітектурному стилі, тощо.

5. Територія відповідає статусу об'єкта ПЗФ найвищого рангу, що підтверджується цілою низкою аргументів, з яких основними є: рівень видового біорізноманіття; розміри території, які дозволяють забезпечити достатній рівень саморегульованості для природних екосистем; конфігурація території та співвідношення окремих компонентів, які дозволяють забезпечити достатній матеріально-речовинний обмін між різними екосистемами; ландшафтне різноманіття, яке включає до себе добре збережений ландшафтний комплекс, цінні антропогенні ландшафти, що являють собою реліктовий історико-культурний тип українського вільного (козацького) села XVIII – поч. XX ст.; еколого-гідрологічна цінність території визначається тим, що в межах проєктованого парку знаходиться гирло однієї з найбільш видатних річок степової України – р. Орель; рекреаційна цінність території не викликає сумнівів, адже особливості планувально-територіальної структури дозволяють розвивати історико-краєзнавчий, еколого-пізнавальний, національно-патріотичний, науковий, ностальгічний туризм.

Перспективи подальших наукових досліджень можуть бути пов'язані із забезпеченням сільського туризму та природно-заповідних установ системою картографічних творів, буклетів, каталогів та іншою необхідною інформацією з метою збільшення туристичних потоків у сільську місцевість. Наявність цього ресурсу допоможе вирішити проблеми зайнятості населення. Необхідно розробити рекомендації щодо форм природокористування з метою збереження біорізноманіття залишкових ділянок степу та лісових масивів; раціоналізації агропромислового землеробства; охорони місць гніздування водної орнітофауни; активізації комерційних зон рекреації; забезпечення функціонування водоохоронних зон як потенційних екокоридорів; створення зон житлової забудови тощо.

Бібліографічні посилання

1. Довкілля Дніпропетровщини: Статистичний збірник. – Д., 2006. – 70 с.
2. Домаранский, А.О. Ландшафтне різноманіття: сутність, значення, метризація збереження / А.О. Домаранский. – Кіровоград, 2006. – 146 с.
3. Екологічний атлас Дніпропетровської області / Л. Зеленська та ін. – К.–Д., 1995. – 25 с.
4. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – С. 1130–1156.
5. Заповідна природа Дніпропетровщини: метод.-довід. посіб. / укл. Вад. В. Манюк. – Д., 2000. – 64 с.
6. История городов и сел Украинской ССР. Днепропетровская область / под ред. И.В. Васильева. – К., 1977. – 825 с.
7. Исчезающие и редкие растения, животные и ландшафты Днепропетровщины. – Д., 1983. – 136 с.
8. Макаревский, А.Н. Материалы для историко-статистического описания Екатеринославской епархии. Церкви и приходы прошедшего XVIII столетия / А.Н. Макаревский. – В 2 вып. – Д., 2000. – 1080 с.
9. Манюк Вад. В. Модель екомережі для степового Придніпров'я: підходи до проектування: матеріали наук.-практ. конференції «Глобалізаційні процеси в природокористуванні» / Вад. В. Манюк. – К., 2008. – С. 68–69.
10. Никифоров, В.В. Экологическая сеть Среднего Приднепровья: современное состояние и пути оптимизации / В.В. Никифоров. – Д., 2003. – 187 с.

11. Проблеми розвитку природно-заповідного фонду Дніпропетровської області та шляхи залучення молоді до їх вирішення: інформаційно-методичні матеріали для учасників науково-практичної конференції / укл. П. І. Ломакін. – Д., 2003. – 98 с.
12. Проблеми створення Орільського національного природного парку: матеріали науково-практичного семінару. – Д.; Дніпродзержинськ, 2000. – 58 с.
13. Фізична та економічна географія Дніпропетровської області: посіб. для вчителів / під ред. Г. В. Пасічного. – Д., 1992. – 188 с.
14. Экологическая карта Днепропетровской области / гл. ред. А. Г. Шапарь. – Д., 1998.

Надійшла до редколегії 6.12.08.

УДК: 91. 801. 311

K.D. Kaimuldinova

Kazach national pedagogical university named Abai (Kazakhstan, c.Almaatu)

AN OPINION ON THE SENSE OF TRADITIONAL (KAZAKH) TOPOGRAPHIC NAMES

Проаналізована інформаційна роль казахських народних топонімів. Відмічено, що вся система різноманітної інформації про навколишнє середовище та природні ресурси, яка накопичена цивілізацією казахів, міститься в казахському топонімічному матеріалі. Вивчення інформаційного «багажу» казахських топонімів та введення його в науковий світ корисно починати на рівні гідронімів та оронімів тому, що вони найбільш повно відображають складну картину взаємовідносин казахської спільноти та навколишнього середовища.

The same extent of exploration on importance of the popular traditional topographic names (toponames) that were given to some observable geographic objects is even more worth of mentioning for now, because of the fact that Kazakh scientific terminology supposed to be unified and finally formed, since the independence.

The problems of the fundamental research upon the scale of the Kazakh traditional terms semantics, and the regional factors of its growth in the context of where the terms were originated from, arises as the result of bringing them into the scientific terminology order.

As it's been mentioned by E.Kerimbaev (1992) the ethnical culture specific characteristics were valued as reasons of unification the names given for the most observable geoobjects and therefore it is necessary to see the significance of geographical, historical and ethnical factors that have based a process of the name giving. Main subjects of Ethnic ecology focus on connections of environment and the community within its territory.

Considering the problems of ethnos in deep connection with geographical territorial aspects, there is a strong opinion, that ethnos reflects such features as natural resources variety, land exploration and way of nature use (a local territorial scale). So ethnos is concerned as a baggage of information focused on natural resources of a local geographical scale, not the regional one, such as zonal vegetation, soils and so on. As a result of environmental adaptation, there might be pointed the specializations of regional economic and effects of tradition culture.

Some valuable orientations towards the questions of traditional specific ways of resources conservations have been reveled, while analyzing the nature recourses' use system. Considering the way of regional specific ways of nature conservations, we would say that, Kazakh community used to form it as traditions.

© К.Д. Каймутдинова, 2009